

ВОЛЯТА ЗА СМИСЪЛ В ЛОГОТЕРАПИЯТА

Илия Атанасов Кадинов

Докторант във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методи“

Резюме: *В тази статия се разглежда психологическото измерение на волята за смисъл в логотерапията на Виктор Франкъл. Проследява се извеждането на понятието „воля за смисъл“ от философията и неговото приложение в логотерапията. Волята за смисъл се съпоставя с волята за удоволствие в психоанализата на Зигмунд Фройд и волята за власт в индивидуалната психология на Алфред Адлер.*

Ключови думи: воля за смисъл, воля за власт, воля за удоволствие

THE WILL TO MEANING IN LOGOTHERAPY

Iliya Atanasov Kadinov

Phd student at St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Abstract: *This article examines the psychological dimension of the will to meaning in Viktor Frankl's logotherapy. It traces the derivation of the concept of "will to meaning" from philosophy and its application in logotherapy. The will to meaning is compared with the will to pleasure in Sigmund Freud's psychoanalysis and the will to power in Alfred Adler's individual psychology.*

Keywords: *will to meaning, will to power, will to pleasure*

Чувството за смисъл е съзнателно усилие да утвърдим и съхраним себе си, като по този начин разбираме пълноценно какво означава да си човек. Само по себе си то не би трябвало да се разглежда единствено в отделните си психологически модуси, било то като фрустрация, екзистенциално напрежение, екзистенциален вакуум или като невроза. Чувството за смисъл показва колко многоизмерни сме като човешки същества: то не се свежда само до нещо психично или личностно, осъзнато или неосъзнато, постижимо или непостижимо, динамично или статично, телеологично или натуралистично; то е всичко онова, което сме като автентични човешки същества – неподправени и демаскирани пред нашия непосредствен опит със самите себе си (Кадинов 2022: 27–29).

Логотерапията на Виктор Франкъл започва точно с това чувство и със следните въпроси – откъде идва то и какво го поражда?

В опитите си да отговори на това основно за неговия терапевтичен метод питане, той извървява пътя от дълбинната психология на Зигмунд Фройд, индивидуалната психология на Алфред Адлер, минава през хуманистичната психология на Шарлоте Бюлер и Ейбрахам Маслоу, на които той е съвременник, и стига до собствения си метод, като полага основите на височинната психология – екзистенциалната анализа, или логотерапията.

За Франкъл човекът е нещо повече от невротично (в контекста на психоанализата на Фройд), малоценно (в контекста на индивидуалната психология на Адлер), социално или себerealизиращо се (в контекста на хуманистичната психология) същество; той е същество, търсещо смисъл на своя живот, или себетрансцендиращо се същество (в контекста на логотерапията).

Осмислянето на свой ред започва с желанието за смисъл, с волята за смисъл. Осмислянето следователно произтича от една особена и в същото време осъзната потребност – потребността от смисъл. За хуманистичната психология осмислянето на нашите преживявания са най-голямата ценност. Франкъл също стига до подобно заключение, но с известна дистанция от телеологичния похват на хуманистичната психология: за него себerealизацията не е цел на стремежа ни към смисъл, а по-скоро негова естествена последица (Франкъл 2011b: 85).

Франкъл обвързва волята за смисъл със себетрансценденцията, тоест с търсенето на смисъл, който надхвърля границите на битието ни като човешко същество, както и с неговото намиране. Така той очертава обхвата на желанието за смисъл, или волята за смисъл, като мотивационна рамка на нашето поведение и стремежи. Ролф фон Екартсбърг¹ също стига до подобно заключение: „волята за смисъл следва да бъде обобщена като важна мотивираща ценност“ (Франкъл 2011b: 61). Дори за Маслоу на първо място по значимост за човека е желанието му да открие смисъла. Разбира се, при него то е обвързано с определен етап от живота на човека, който се свързва с доминиращата по значимост за този етап потребност.

Сравнявайки волята за смисъл с волята за удоволствие² при Фройд и волята за власт при Адлер, която се противопоставя на това човек да остане без стойност³ (Адлер 2007: 98), Франкъл стига до следния извод: „липсата на смисъл и цел е показател за

¹ Асистент на Франкъл в Харвард.

² Франкъл често използва понятията „воля за удоволствие“, „желание за удоволствие“ и „принцип на удоволствието“ по отношение на дълбинния прочит на човека в психоанализата на Фройд.

³ В контекста на чувството за малоценност и стремежа към превъзходство при Адлер, както и правопрпорционалната връзка между тях.

емоционална неприспособеност“ (Франкъл 2023: 108). И после продължава, като изтъква, че Фройд и Адлер е трябвало да работят с невротични пациенти, чиято воля за смисъл е била фрустрирана. Оттук Франкъл стига до заключението, че „волята за власт и онова, което би могло да се нарече воля за удоволствие, са заместители на фрустрираната воля за смисъл“ (Франкъл 2023: 108). Така той размества по значимост мотивите за нашите действия, поведения и стремежи, като разменя местата на несъзнаваната воля за удоволствие и власт, от една страна, с една осъзната воля за смисъл, от друга страна. Също така, липсата на осмисляне в живота на човека води до проявлението на волята за власт и желанието за удоволствие. Те, както пояснява Франкъл, „се проявяват всъщност само когато човекът се е усетил безсилен в опитите си да открие смисъла“ (Франкъл 2011b: 62). Това разбиране на дълбинния прочит на принципа на властта и удоволствието предполага, че „осуетената воля да се намери смисъла бива компенсирана в някои случаи от волята за власт, а в други – от желанието за удоволствия“ (Франкъл 2011b: 63). Фокусът върху удоволствието и властта е една своеобразна спънка пред тяхното изпитване и задоволяване. По тази причина те се явяват като пречка по пътя на себетрансценденцията.

Франкъл не разглежда волята за смисъл като опит да се възвърне едно нарушено състояние на хомеостазис, което е характерно за един болен човек, а напротив – разглежда я като единствената възможност за постигане на пълноценност за човека. Волята за смисъл също така не е свързана с едно своеобразно освобождаване на напрежението, което откриваме при психоанализата на Фройд и психотерапията на Адлер, тъй като търсенето на смисъл предполага преди всичко друго едно съзнателно усилие, а не просто стремеж за туширане на напрежението в следствие на незадоволени инстинкти и нагони. Това отличава волята за смисъл от всяка друга воля, било то за удоволствие или власт.

За Франкъл волята за удоволствие е „принцип, който работи срещу човека, защото колкото по-решен е той да се стреми към удоволствие, толкова по-малко удоволствие ще получава“ (Франкъл 2017: 20). Причината за това се корени в разбирането, че удоволствието е по-скоро продукт или страничен ефект от реализирането на стремежите ни. И тук Франкъл стига до една правопрпорционална връзка между целта и намерението ни за удоволствие: „Колкото повече човек сте стреми към удоволствието като свое пряко намерение, толкова повече пропуска целта си“ (Франкъл 2017: 21). И в допълнение към тази връзка Франкъл уточнява, че това важи за повечето сексуални неврози.

За Франкъл различните типове власт, било то политическа, икономическа или някаква друга, са всъщност предпоставка за осъществяването на смисъла. От друга страна, той уточнява, че „не е истински оправдано обаче да говорим за воля за власт във връзка с психодинамично ориентираните школи“ и после дава своя довод в подкрепа на тази позиция, като казва, че „те приемат, че човека се стреми към цели на поведението си неохотно и против волята си и че съзнателната му мотивация не е истинската му мотивация“ (Франкъл 2017: 21).

Що се отнася до изходната позиция на волята за власт, той прави едно важно уточнение – тя не трябва да се разбира като волунтаризъм: „Фактът, че говорим за „воля за смисъл“, а не за „инстинкт за смисъл“, далеч не означава, че допускаме волунтаризъм; по-скоро по този път не бива да губим от поглед факта (първично) непосредствената смислова интенция – тоест факта, че човек преди всичко останало е заинтересован от откриването на смисъла“ (Франкъл 2011а: 21). Ако човек не е заинтересован от смисъла, то тогава не бихме разглеждали смисъла на живота като най-значима цел и ценност и в този ред на мисли мотивацията за осмисляне на живота би следвало да се сведе до принципа на възстановяване на хомеостазиса. Казано с други думи, целта и ценността на смисъла на живота показват, че волята за власт е нещо различно от една първична и детерминираща сила, а ако от друга страна смисълът се свежда най-вече до един инстинкт, то тогава човек би се стремил към него само за да се освободи от неговата сила. Ние обаче не се стремим към смисъла, за да се освободим от него, а за да го открием. Това определя една активна роля на Аза в противовес на пасивния подход в психоанализата. В защита на тези свои думи Франкъл се позовава на известния екзистенциален психолог Роло Мей, който твърди, че „психоанализата благоприятства склонността на пациента към пасивност и го кара да престава да гледа на себе си като на способен да взема решения и същевременно отговорен по отношение на собствените си затруднения“ (Франкъл 2011а: 84).

Екзистенциалната психология и логотерапията реабилитират волята за смисъл, изваждайки я от контекста на волунтаристичните ѝ конотации и придавайки ѝ активна роля в себетрансценденцията. От друга страна, активността тук не трябва да се разбира като „апелиране към волята“, защото, както заявява Франкъл, не може да се апелира към някого да желае смисъла (Франкъл 2011а: 85). Не можем да предпишем на волята да желае този смисъл. По тази причина логотерапевтът не предписва смисъл, а помага на пациентите сами да го открият, тоест той осигурява необходимия простор на волята за смисъл на пациентите.

И като говорим за простор на волята за смисъл, не са малко психолозите, сред които е и Джеймс Крамбо⁴, откриващи прилика между холистичната позиция на Франкъл, която по-скоро е изведена от неговата философия⁵, и гешалтпсихологията. Волята за смисъл при Франкъл е изведената от философията на Сьорен Киркегор и е общита с ценностните модели на Макс Шелер. Тази воля за смисъл е несъпоставима с волунтаристичната позиция на Ницше, а по-скоро е съпоставима с едно естествено за разума свойство – цялостна перцептивна организация и реорганизация на опита. Но тази воля за смисъл не е стихийна човешка природа, а напротив – тя е естествена склонност на разума да организира жизнената перспектива на човека в един цялостен гешалт. Както казва Франкъл, „Джеймс Крамбо и Леонард Т. Махолик характеризират волята за смисъл като типично човешка способност да се откриват гешалти на смисъла не само в действителността, но и в полето на възможностите“ (Франкъл 2011b: 69). Но наред с това Франкъл отбелязва, че „волята за постигане на смисъла привидно се свежда до разбиране на гешалта (Франкъл 2011b: 69)“. Така логотерапията на Франкъл може да се обвърже с идеите на гешалтпсихологията, но не трябва да се пропусне и едно съществено уточнение: подходът на Франкъл е различен, идеите, от които се ръководи, също са различни и не на последно място – различен е и фокусът, който той поставя – хуманистичното разбиране, че човек може да открива смисъл не само в наличното битие, но и в битието на себerealизацията и себетрансценденцията – тоест в това, което можем да бъдем като една свободна перспектива от възможности.

На свой ред тази перспектива от възможности не се извежда пряко от чувството за някаква предопределеност или някакво религиозно чувство, а се оставя като избор на едно свободно съзнание, търсещо смисъла на своя живот. Този подход на Франкъл не позволява психологическото измерение на екзистенциалната анализа да напусне руслото на екзистенциализма.

⁴ Един от следовниците на Франкъл, основоположник на логоанализата.

⁵ Изследванията на Виктор Франкъл попадат и в областта на философската антропология и нейния подход към изучаването на човека.

ЛИТЕРАТУРА

- Адлер, А. 1998: *Смисълът на живота*. София: Здраве и щастие.
- Кадинов, И. 2022: *Крахът на великите идеи*. Варна: Онгъл.
- Франкъл, В. 2011а: *Лекарят и душата*. София: Леге Артис.
- Франкъл, В. 2011б: *Воля за смисъл. Избрани доклади по логотерapia*. София: Леге Артис.
- Франкъл, В. 2017: *Психотерapia и екзистенциализъм*. София: Леге Артис.
- Франкъл, В. 2023: *Човекът в търсене на висш смисъл*. София: Хермес.